

КЪОНАХИЙ
Сийлахь-боккхача
Даьмехка тIема
доакъашхох дола
дувцар

10

КЪАМАН ОХЛО
Политик хиннача
Бохтаранакъан
Бембулата хетабаь
гойтам хъабийллар

9

СЕРДАЛО

WWW.SERDALO.RU

ГІАЛГІАЙ МЕХКА КЪАМАН ЮКЪАРА ГАЗЕТ

№16 (12643)
Майтсела
бутт,
9 ди, 2024 шу

Газет арадувл 1923-ча шера
майтсела бетта 1-ча дийнахьа денз

1973-ча шера
«Сердало»
газета
«Сийлен хъарак»
яха орден
еннай

НАЪХА ХЪАШТАШ
Магасера лоархаме
никъ тоабе арабаьлар
болхлой

4

КАГИРХОЙ ВАХАР
Илдарха-Галий тIа,
кагирхой воча накъ
тIа балар дийцар

5

КХЕРАМЗЛЕ
«Къилбаседа Кавказа
россеташа» белгалдир,
электричествоца
дувзаденна
кхоачамбоацараш
нийсденна хилар

6

ШАХЪАРИЙ КУЦ
Илдарха-Галий тIара
Мира оала урам
овлангара тоабе лерхI

7

СИЙЛЕ
ЖIайрахьа кхале
«Дагалоаттама беш»
дIайийра

8

@gserdalo

vk.com/gserdalo

Дзен сердало

www.serdalo.ru

Халкъа хоржам
Ше хьаллацарах, тешарах,
Россерча наха баркал аьлар Путина

2

**ЦагIа тега
телефон**

Лирача тIема юкье,
дийна висар майра
бIухо

3

Халкъ лорадар, паччахьалкхен керттерча декхарех да, аьнна, белгалдир Путина

Султиганькъан Йоакъап

Вай халкъ лорадеш хилар, бӀаьшерашкара денз хьадоагӀа Иадаташ, лоархӀамедараш хьалла- цар; РФ паччахьалкхен хьалхашка латтача дек- харех керттерачарех да, аьнна; белгалдир Путин Владимира, шийна тӀехьа РФ Президент хилар дӀачӀоагӀдеча йок- кхача кхетаче.

Россе лерхӀамедарех дувцаш; Путина теркал- дир, бӀаьшераш хьалха денз, наха юкье хьадоагӀа исто- реца, культураца дувзаден- нареш; Иадаташ, оамалаш, динцара гӀулакхаш лора- деш; царца лерхӀам болаш хилар доккхача декхарех да, аьнна.

Боккхача мехка хьал- халаттачо белггала аьлар, Россе ше, духхьала ше берг- ба массахана ший гӀулакхий кьоастам, бахархоша хьа- гойтар хоржамашка, мехка хьалхале боагӀача боараме дӀахьош хилар!

Ше хьаллацарах, тешарах, Россерча наха баркал аьлар Путина

Султиганькъан Йоакъап

Хоржамаш долаш ше хьал- лацарах, шийна тӀехьа хи- ларах, Россе бахархошта доккха баркал аьлар Путин Владимира; РФ Прези- дент хилар шийна тӀехьа дӀачӀоагӀдеча дийнахьа. Иштта сий деча дешашца хьоахабир цо мехка тур- палхой, тӀема операцен до- акъашхой.

«Хьамсара Россера нах, хьамсара новкъостий, пре- зидент хилар сайна тӀехьа чӀоагӀдеча укх лоархӀамеча дийнахьа Россе массайолча моттигашкарча наха доккха баркал ала лов сона! ХӀанз со лув Россе хӀара вахархочун- га, сона тӀехьа хиларах, со хьаллацарах, баркал хилда шоана!» - аьлар Путина, ший кьамаьла юкье.

РФ хьалхалаттачо тер- калдир, эггара керттер-

ча арӀагӀа боккхача мехко кхоачашде деза гӀулакхаш, лоархӀамехдараш.

Россе бахархошта дош делар цо; мехка хьал тоаде, паччахьалкхен гӀулакх лак-

хача лагӀа тӀа даккха шийна мел могоар деш латтаргва дӀахо дӀайодача хана а, аьнна.

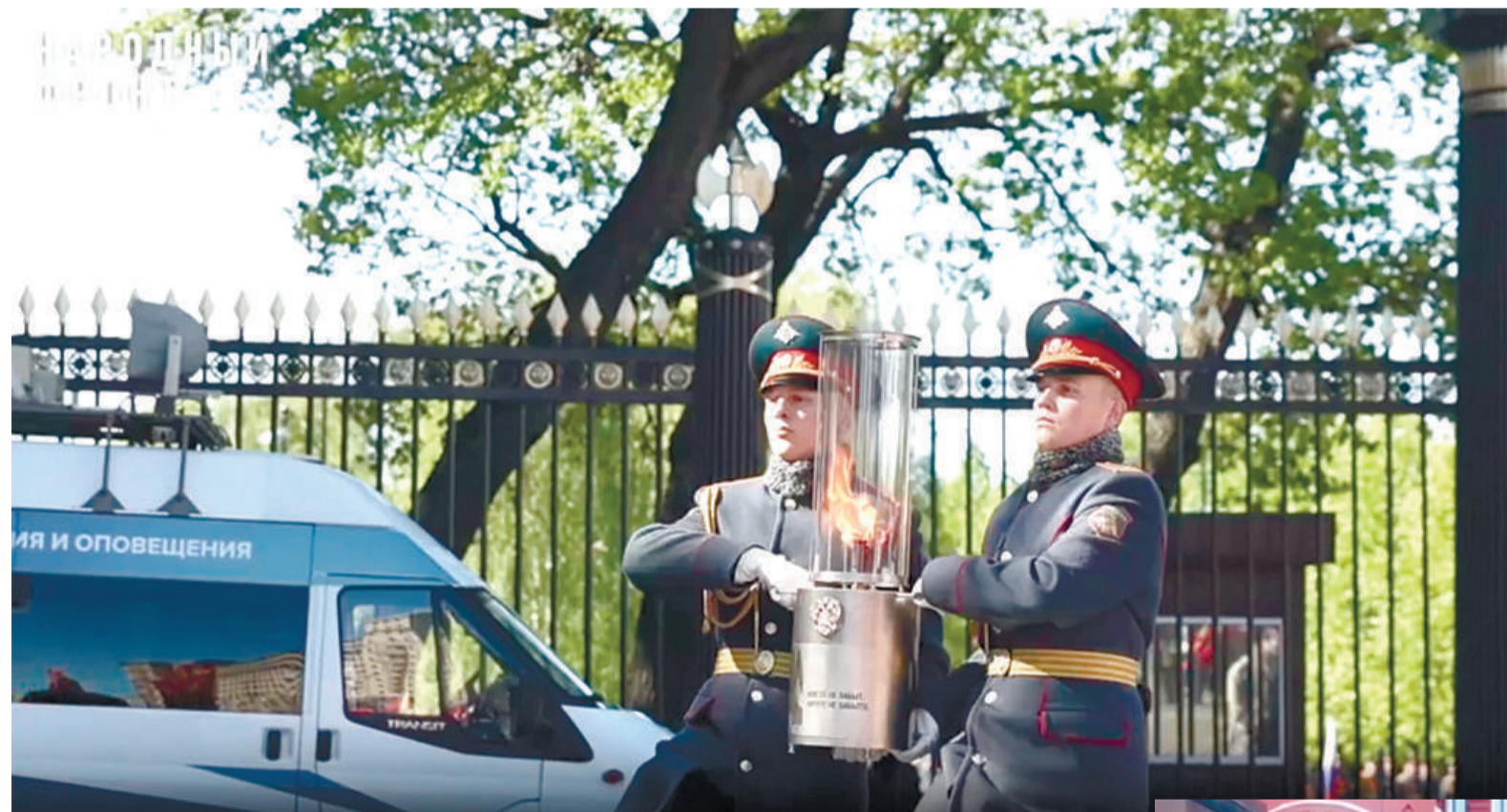
УФО массазарча ГӀалгӀайчен викало ламаза кӀувсаш Иалашдир тӀема доакъашхошта

ГӀазданаькъан Ахьмад

Ламаза кӀувсилгаш; дуӀаш, аяташ тӀадола книжкаш, беттигаш, сул- хьаш доххийтаргда Дон- бассерча тӀема операцен доакъашхошта лаьрхӀа. Из хоам «Сердало» га- зетага бир Москверча ГӀалгӀайчен массазарча викалаша.

«Керттерча тӀема куран 43-ча къаьсттача цӀермашиннакьа тоабан бӀухоша Уральскерча фе- деральни куран ГӀалгӀайчен массазарча викалга Овшан- наькъан Кьурейшага дехар дир, Кьилбаседа Кавка- зерча, иштта кхьболча бу- салба наха лаьрхӀа ламаза кӀувсилгаш Иалашде шоаш- та, аьнна.

Цар дехар кхоачашде оарцагӀваьлар Овшананькъан Кьурейш.

Дагалоаттама цӀерах, сийг кхоачаргба вай мехкага

ГӀазданаькъан Ахьмад

«Дагалоаттама цӀи» яха болам ба Коталон ди хьатӀадоагӀаш Кьаман фронтои Росбувзамои дӀахьош. Болама керттер- ча декхар - боккхача тӀема турпалхой дагалацар, даи- ман йоагаш йолча цӀерах дакьа дунен тайп-тайпарча мийингашка дӀа-хьа кха- чийтар. Кьаман фронта доакъашхоша, цӀихезача культуран, спорта, журна- листикан болхлоша Мос- кверча Александровски

бешара, малав ца ховча салтечун боарза тӀарча цӀерах дакьа хьайица, дунен дуккхача моттигаш- ка дӀахьоргда. ЦӀера ала чу- бола лампаш моттигаш- карча музейшка, библио- текашка, дешара мотти- гашка, фашизманна духьа- ле лоаттаеца оагӀонашка дӀаекьаргья цар. Иштта лампа вай МагӀалбике а кхоачаргья.

«Из проект эшаш я тӀема истори массахана дагало- аттаде, лирача тӀема доакъ-

ашхой цӀераш йиц ца ялий- та, тайп-тайпарча къамаш- та, мехкашта юкье из ди массахана дагалоаттадара тӀагӀолла бувзам хилийта. Даиман йоагача цӀера сийг кхоачаргба дунен 14 мехка, Россен 40 мийинге, вай ре- спублика юкье йолаш. Цу дийнача цӀера ало дагабо- хийт вайна бирсача, боккха- ча тӀема юкье моастагӀа во- хавеш, вай лаьтгаш царна кара ца кхоачийташ лаьттараш, шоай синош тӀема аре- нашка Юдийхкараш», - дий- цар «Сердалога» Кьаман

фронта комитетата хьалхалат- тача Тенканаькъан Башира. «Дагалоаттама цӀи» яхача боламо вӀашкаоз фашизма, къамаш къестадара духьале лоаттаераш, машаре вахар дезараш.

Цагла тега телефон

Лирича тема юкье, дийна висар майра бѹхо

Султиганькъан Йоакъап

18 шу даьнна Новразанькъан Іаьла, ишкол яккха воаллашехь, эскаре ший декхар кхоачашде вахар. Йоакъа юкье ялалехь, ший лоамагІа тема операцен юкье дакъа лаьцар. ХІетта кхийнача цу бѹхочун деналах, майралах, ший Даьхенцарча яьбах дийцар ший телеграм-оагІон гІа вай мехкадас Келаматанькъан Махьмуд-Іаьлас.

Сийлахь-боккхача Даьймехка тема юкье, шоай деналца дуккхабараш цецбоахаш лаьтгача вай къаман сийдолча бѹхой никъ хьайица, дІаволавелар Іаьла. Цу бѹхоех цаІ вар цун даь-да Мухьмада воІ Хьасан. 18 шу кхаьча волаш моастагІа вохаве араваьнна, Одессерча фецарча кемаца эскаре кхаьчар из. 1944-ча шера, шийна гІадилла тема декхар кхоачашдеш, чоагІа лозавир Хьасан. Цул тІехьагІа, дерригача къаманца бирсака, хийрача Казахстане вигар. Даьймехка ваьлар из 1962-ча шера.

Фашист вохавеш яккхача коталон ухк шера 79 шу доал... Новразанькъан Іаьла, из санна бола яь йола кьонахий, Даьхен гІулакха латгаш ба тахан, шоаш дІа мел кхаьчача майрал гойташ. Тема операцен доакъ-

ашхо волаш, массехк командировке хилар из. ТІехьара из хинна моттиг, валараи вахараи юкье из вуташ, эггара халагІчарех яр. Цун йишас дувчачох, Іаьлийгара цхьаккха тайпара хоам, бувзам боацаш, ха эттар, 2024-ча шера бІаьстан хьалхарча бетта 11-ча дийнахьа. Бувзам хаьдабар, из де доацаш байнарашта юкье лоархІаш вар. Йоакъа юкье ялалехь, цунца цхьана тема операцен юкье дакъа лоацаш волча бѹхочо телефон техар, Іаьла дийна вац, аьнна.

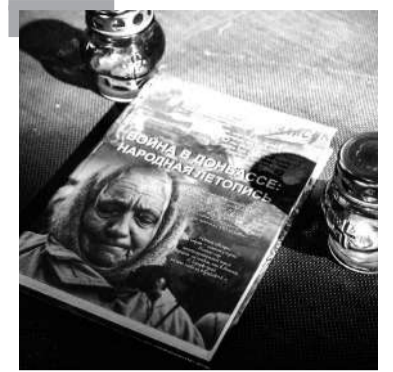
Бакьда, ший ираз хиларах, из дийна висавар! Ерригача ротанна юкье дийна висар из цхьа саг вар! Ший мел долча деналца, низаца духьальэттавар Іаьла цу унзарча хьала. Шийлача подвала чу хий доацаш, цхьаккха кхача боацаш вагІаш, когаш гІорабаьбар цун. Никъ бовзаш хиларах шийчарех дІакхийгача а, унзарча хьале нийсвелар из. Дронашца чу хьелхача моастагІаша кхьаьди отгадир цига. Ший аьттув боаллашехь, эггара хьалхарча аргІагІа йишийга телефон техар халача хьале нийсвенача бѹхочо. Цхьаккха тайпа дешаш тоьаргдац, из дийна волга дІахайча; цун цагІарча, гаргарча, вовзаш, везаш болча наьха гІадбахарах дІадувца! Телефон тега, цун хьал миштад ха аьттув баьлар тха. Госпитале

дарба деш ва Іаьла тахан. Хозача хьехамца кхеваьлга гуш, беркате оамалаш ший дегІах йоакъаш, саг ва из. Вайна масанена лоархІаме дола дешаш, аьлар цо.

- Эскаре амал де ухача вай кагийча нахага, боагІача боараме шоай декхараш токхаш, шоаш хьадаьннача къамах йоккха ціи йоаккхийташ, сий долаш, яь лораеш, чакхдовла аргдар аз. Эскарера амал хетгача беса хала хилац. Ха-м

сиха дІайода, цига Јомадаьраш дунен гІа вахаш накьадаргда хІаранена,- белгалдир Іаьлас. «Сердало» газета тоабо иразе, беркате ваха даькъалавувц Іаьла. ДегІа могошал меттаэтта, аьттув болаш, хІанз санна къаман яь лораеш, дуккханешта хоза масал долаш вахалва! Тема операцен юкье дакъа лоацаш мел бола бѹхой, шоай декхараш дизза текха, могоши маьршеи болаш шоай цІенах кхеталба!

«Сона хов бакьдар малагІа да!» яха спектакль гойтаргья, Коталон цІай дездеш

ГІаздананькъан Ахьмад

«Сона хов бакьдар малагІа да!» яха, Донецкерча пачча-хьалкхен академически ашарий-драматически Бровуна М.М. цІерагІча театра спектакль го аьттув хургба вай республикерча бахархой, Коталон цІай дездеча дийнахьа. Наьсарерча культуран цІагІа гойтаргІолча спектакле хьокхаргда, къамаш кхестадаш болча наха Іазапе лоттабаьча Донбассерча наьха вахар, дуккхача шерашка цар токхаш лаьттар.

«2017-ча шера арадаьннача «Донбассера тІом: къаман дІаяздаьраш» яхача книжках пайда эцаш, вІашагІеллай спектакль. 2014-2017-ча шерашка Киве леладаь бокьо йоацараш текхача наха дийцараш юкьедихьад книжканна. Иштта спектакло чулаьцад, мукьяьхача моттигашкарча наха дийцараш а. Из деррига гулдеш лийннар я, режиссёр Ульяновова Алла.

Спектакла керттера турпалаш – Донецке бахаш бола, тайп-тайпара балхаш леладу нах: лораш, таксисташ, журналисташ, хьехархой, берий бешамашкара болхлой. Шоай вахаре нийсденна бокьонца дола хІамаш да цар дувцараш, цхьаккха хІама тІатеха доацаш», - дийцар «Сердало» газетага Базоркананькъан Идриса цІерах долча драматически театре.

«Сона хов бакьдар малагІа да!» яха спектакль йолалургья ухк бетта 9-ча дийнахьа нийсса пхи сахьат даьлча. Цунга хьажа безам мел барашта йийлла латтаргья театра наІараш.

Тема доакъашхошца кхетаче хилар кагирхой

Гаьгенаькъан Марина

Кагирхой политикахи туризмахи йолча Министерство гІо деш, «Тхо - котбаьннарий тІехье» яха денала урок дІайихьар «Даьхе лораераш» яхача ганза филиала болхлоса. Тема ветеранашца кхетаче хилар Магасе. Из хоам «Сердалога» бир министерствос.

«ХьатІадоагІа 9-ча дийнахьа дездергдолча Коталон цІайна хетаяь яр кхетаче. «Беркут-Юг» яхача ОМОНа воккхагІа волча психолога Доврбикананькъан Хьасана кагирхошта дийцар, тема доакъашхошца психологаша беча балхах, цунна юкье лоархІамедарех. Суда пирстопий оагІон болхло волча Бештой Йоакъапа дийцар

тема доакъашхошта, цар цІагІарбарашта юридически оагІонцара новкъостал лоаттарарах.

Тема операце дакъа лоацаш хиннача Бохтарананькъан Батыра дийчачох, кагирхоша кхетадир, мел халонаш такха езаш хул бѹхой», - йоах тхогарча хоамо. «Даьхе лораераш» яхача ганза кулгалхочун гІонча йолча Новрбенаькъан Фаинас дийцар

хІара денна шоаш беча балхах, шоашта хьалхашкарча декхарех.

«Денал долча нахагара масал эца ловш хул кхувш латтараш. Царех лаьца дувца деза царга массахана. Тема ветераний цІераш, цар истори довза декхарийла да вай дерригаш, тІехьа тІабоагІарашта а хьалхадеха деза из», - белгалдир Новрбенаькъан Фаинас.

4 НАБХА ХЪАШТАШ

«Цена шахъар» яха экологе болам дѡхъош ба

Гаьгенакъбан Мартина

Галгѡай мехка кѡанкаш а йиѡигаш а Юмабу, зѡамига болча хана денз, гонахъара Іалам лораде. Илдарха-Гѡалан №3 йолча юкърча ишкола дешархой «Эколята» яхача юкърча болама чубоагѡаш, каст-каста дозонаш цѡендеш хул, шоай ишкола гонахъара, яхаш, дийцар «Сердало» газетага цу юкье хиннараша.

«Боккхача безамца ишкола дакъ тѡа лостам бир Илдарха-Гѡалан №3 йолча юкърча ишкола дешархоша. Из бехтокхаме гѡулакх дезаделар дукхача берашта. Хъехархоша яхачох, цѡрах дукхагѡбараша кхетаду, гонахъара Іалам лорадар мел лоархѡаме да, цудухъа уж тешаш ба кхыча ишколашка а цу тайпарча дешархоша дакъа лѡацарга аьнна», - йоах хоамо.

Белгалдакхча деза, «Цена шахъар» яхача боламе кхувшбоагѡарашта шоай шахъар цѡена лелаяра дика масал луш хилар, иштта уж тѡахъех къахъегама тѡера хилара.

Оренбурга моттигашта цѡена хий дахъийта кийчо еш ба Илдарха-Гѡалий тѡа

Султиганъкъбан Йоакъап

Хин кѡальяхача Оренбургски областа бахархошта, мелаш дола хий дахъийта кийчо еш ба Илдарха-Гѡалий тѡа. Из хоам «Сердалога» бир шахъара мѡре болхлоша.

«Хий чухъадарах халача хъале эттача цу наха гѡо гулдеш йола моттиг хъайийллай шахъаре. Вай Мехкадас Келаматанъкъбан Махъмуд-Іаьлас хъалхадакъкха, дѡахъош болх ба из. Таханарча дийнахъа гулдеш латтар мелаш дола цѡена хий да. Карарча хана царна эггара чѡоагѡа эшар да из», - йоах хоамо.

Цу беркатеча гѡулакха юкье дакъа лаца ловш волчо, администраце дѡадахъа деза хий. Телефон дѡатоха йиш йола номер: 8 (873)444-43-51. Белгалде деза, вай къаман нах масахана цу тайпара гѡулакх хъаллоацаш, халача хъале эттарашта новкъостал де кийча болаш, хъабоагѡилга.

Магасера лоархѡаме никъ тоабе арабаьлар болхлой

Султиганъкъбан Йоакъап

Чакхенакъбан Саида цѡерах бола Магасера лоархѡаме урам тоабеш боахк болхлой. Из хоам «Сердало» газетага бир шахъара мѡре болхлоша.

«2024-гѡа шу, наькъаш тоа-

деш, дѡадахъа лерхѡ республике. Магасера Чакхенакъбан цѡерах болча урама никъ тоабарал совгѡа, Базорканакъбан цѡи лелаю никъ ба кердабаккха безаш. 28 километр наькъаш да «Кхераме доаца дика наькъаш» яхача къаман беркатеча проектага гѡолла тоаде де-

зараш», - белгалдир вай Мехкадас, наькъашкарча хъалах дувцаш.

Чакхенакъбан цѡерах болча урамера никъ йиллача ханал хъалха йистебаргба, дикка къахъийгад цига боахкача болхлоша. Кастга Магасерча бахархой аьтгтув хургба, кердача наькъ-

тѡа гѡолла лела.

Теркалде деза, тѡехарча шерашка шахъарашкара, юрташкара наькъаш тоадеш, вай мехка боккха болх дѡахъош латтилга. Цу гѡулакхо хъагойт, вай республикан вахара-экономически хъал дикка тоалуш латтилга.

Ишколашта юхерча наькъаш тѡа, басарца яь белгалонаш кердайоахаш латт

Коазой Мадина

Ишколашта юхерча наькъаш тѡара къоастам беш дола басараш кердадоахаш, болх дѡакхухъ республике касткаста. Ишттача мугѡарера болх

бе арабаьлар къахъегамхой укх наькъа а. Из хоам «Сердалога» бу республикерча наькъашкарча хъалах йолча Министерствон къахъегамхоша.

«Цу балха керттера декхар

- машинаца воагѡачунна гаьннара ховргдолаш, цу моттиге гѡолла сиха ваха йиш йоацилга; цѡаьхха, бер гучадаларга кийча, фийла хила везилга», - дийцар тхога министерстве.

Белгалде деза, наькъашкара

басараш кердадахарал совгѡа, наькъа йистош цѡенъеш, буц дѡахъокхаш, болх дѡахъош латтилга. Хан-ханнахъа арабоал къахъегамхой, шоай декхараш кхоачашде. Аьтгонца бахалба уж беркате болхлой!

Хіама нахалдаккха хьалдйитгача улгашца, терминалашца; кьовсам лоаттабергба МагІалбике

ГІазданаькъан Ахьмад

МагІалбикерча Іаьдало лаьрхІад, бокьо йоацаш хьалдетгача улгашца, иштта харцахьча моттигашка лоаттагача терминалашца кьовсам лоаттабе. Шахьара совета кхы а 2015-ча шера хіама нахалдоаккхача араьха хьалдетгача хоамашта боарам оттабьбар, хьагучох, цох хьабоалаш пайда бац.

«Шахьара куц-сибат телхадеш дола хоамаш ца хилча бакьаьха да. Цунна цьха молха мара дац - дІадахар. Укх тІехьарча шерашка, шахьара администраце болхлоша ца доагІача хьалтеха цу тайпара хоамаш дукха дІадахьад.

ХІанз, шоашта бакьаьха хетгача моттиге, гІишлош тІа а кьычакьа а уж хьалтеха багІача нахага из мегаргдоацилга дІахайташ дола каьхаташ дІалуш да. ХІара цу тайпарча моттиге хьалтеха боалла хіама нахалдоаккха хоам дІабоаккхаргба», - аьлар МагІалбик - Шахьара администраце. Цох фу тоалу хьагойтаргда хано.

Илдарха-ГІалий тІа, кагирхой воча наькъ тІа балар дийцар

Султиганаькъан Йоакъап

ПалгІайчен Илдарха-ГІалий тІа, №7 йолча юкьерча ишкола актовизале, дийцар кагирхой харцахьарча наькъ тІа баргбоацаш дола хьал а иштта наркоманена духьала кьовсам лоаттабар а. Из

хоам бир «Сердало» газетага шахьара администраце.

«Цу кхетаче дакъа лоацаш хилар шахьара администраци, депутаташ, дин викалаш, хІарман совет, бокьонаш лораю болхлой.

ДукхагІча даькъе дувца от-

тадаь дош дар, наькъа хьовзам хургболаш дола наркоманеца дувзаденна хьал даржаргдоацаш, из юхатоха дезаш хиларах лаьца; интернега кхерамзленца дувзаденна хатгарех лаьца; цахаддаш терроризма, экстремизма духьальотгара бола кхетам лу болх дІабахьа

безарах», - аьлар хоамо.

Цу тайпара кхетаченаш дІахьош хиларах, лакхехьа белгалдаьча дешаех йола уйла хувцалу кагирхой; цар новкьостал ду водар, дикадар кьоастаде, шоаш унзарча наькъах лорабе.

Дарбанчеш молхашца Іалашъе гІерт унахцІенон Министерство

Коазой Мадина

Ерригача дарбанчешка боагІача боараме мел эшаш йола молхаш халийтарых дийцар, министерстве дІайихьача кхетаче Антошканаькъан За-

ремас. Из хоам «Сердало» газетага бир цу моттигерча кьаьхьегамхоша. Кхетаче дакъа лоацаш бар дарбанчешкара, поликлиникашкара керттера лораш. Цар дийцар, эшаш йола молхаш ханнаьха халий-

тара гІулакхакх.

«Молхаш унахошта деча дарбан юкье керттера моттиг дІалоацаш я. Уж цахиларо боагІача боараме дІабахийтац дарбанчешкара болх», - белгал-

дир министерствон кулгалхочо. Молхаш дарбанчешка ханнаьха дІахьочаргІола болх дІахьош хила, аьнна, тІадиллар цох бехтокхаме барашта. Из хьал тоадарах дийцар гулбеннараша.

Бокьо йоацаш, йохкаш йола гІаьленаш хьаяьхар Іаьдала болхлоша

ГІазданаькъан Ахьмад

Цьхааккха каьхаташ доацаш, бокьо йоацаш, йохкаш йола гІаьленаш хьаяьхар болх дІабихьар Навсаре МВД болхлоша. Из хоам «Сердало» газетага бир цигарча болхлоша.

«2000 эзар совГІа йола, бокьо йоацача тайпара йохка кийчъаь гІаьленаш гучаяьхар Іаьдала болхлоша Навсарерча тика чура. 270 эзар сом мах бола гІаьленаш я уж. РФ УК 5-ча д. 171.1 с. дІадехачунга хьежжа болх дІахьош ба МВД болхлой», - йоах тхогарча хоамо.

Бокьо йоаца гІаьленаш хьачуенар, уж йоржаер малав тохкаш да Іаьдал.

Чарахъаша, оакхарий доадара бокъонаш телхаергйоацаш, тIахъожам лоаттабу

Коазой Мадина

ТIалама дакъ тIа экологе, кхерамзлен оагIув лорача наха тIахъожам лоаттабу, республикан чарахъаша бокъонаш телхайой хъожаш. Цу тайпара болх цар дIабихъар Шолже, салоIача деношка, яхаш, хоам бу «Сердало» газетага ГIалгIай Республикан Паччахъалкен чарахъал леладара тIахъожараша.

«ТIахъожам бара болх дIабихъар; Пажарий-Юртарча, Арштерча, Галашкарча хъунашка чакхбоалаш, иштта кхален кыча юрташка», - аьлар из болх дIабихъараша.

Иштта дале а, ху лораераш паргIата хила йиш йолаш бац. Уж юха а хъожаш ба, оакхарий лелача моттигашка.

«Къилбаседа Кавказа россеташа» белгалдир, электричествоца дувзадenna кхоачамбоацараш нийсденна хилар

Алов Муса

«Къилбаседа Кавказа россеташа» - «Ингушэнерго» филиала говзанчаша белгалдир, Наьсарен-Шахъара лорача тока моттиге (ЛЭП), керда кхоачамбоацар юкъедаьнна хилар.

ЛЭП 35 кВ «Наьсарен-Хин насосий» дакъ тIа, кхерамзлен бокъонаш лорача цахилара аргIанара моттиг белгалдир.

Къабстта цу электрически аьшкасаргаш долхача боагIанна кIалха хъадоладаьд гIишлон балхаш: кIоаг баьккхаб, кхы дIахо ца доагIаш дола балхаш даьд, гобаккха аьшка карт а яьй.

Балха тоабо акт оттаяьй. Цу гIулакха доагIаш дола кьхаташ дIадахъийтад шахъара администраце, ГIалгIай Республике ГIолла йолча Ростехнадзора Кавказа урхаллене, ГIалгIай Республикан прокуратуре.

«Из аргIанара кхерамзлен бокъонаш телхаш хилар да «Наьсарен-Хин насосий» электричество дIахъожаеча дакъ тIа нийсденнар, - аьлар «Ингушэнерго» филиала кулгалхочо ТIоаршхой Рамзана. - ЛЭП йиь юрта электричество лоаттаеш я. Технологице оагIорахъа кхоа-

чамбоацараш нийсдой, е тоадара балхаш ца деш дусе, из йоацаш вус 26 эзар саг, иштта 12 вахара лоархIаме моттиг. Цу юкъейоагIаш я Аьлтий-Юртара хий лоаттаду моттиг, цо ерригача Наьсарен хичара Iалашо лоаттаю. Бакъда «Ингушэнерго» цу моттига доагIача беса доал де йиш йолаш яц, цига лаьрхIа йола техника чуйккха моттиг цайтар бахъан долаш».

Тока саьргаш долхача объекташга юхе гIишлон балхаш деш хилар чIоагIа кхераме долга даим хьалхадоях энергокомпане болхлоша. Юкъерадаккха йиш йоацаш да, цIаьхха чIоагIа мух хьекха, чIоагIа догIа дийлха, тока саьрг хада йиш йолаш хилар, цох доккха зулам дала а тарлуш хилар. Цул совгIа, тока саьргашта кIалха дукха хила а йиш яц, из Iаткъаш хул сага унахIенонна. Бакъда из кхетадераш дукха бац.

«Ше моллагIа дола балхаш дIадолададе, ха деза тока саьргаш долхаш из моттиг йий. ДукхагIбараш, шоашта из ховшшехъ а, цига гIишло хьалге кийча ба. Царна хет, шоаш цIа е кхыйло гIишло хьаяьчул тIехьагIа, «Ингушэнерго» ЛЭП дIадехъайоаккхаргъя, аьнна.

Энергетикаша теркал ца еш

йитац из санна йола моттигаш: акташ оттаю, Iаьдалга уж дIа а лу. Бакъда цу тIа тха болх чакхбоал. Цудухъа оаха тIахъех доал деча дакъ тIара Iаьдал, тIахъожама моттигаш из дош чIоагIагIа теркалара», - аьлар ТIоаршхой Рамзана.

«Къилбаседа Кавказа россеташа»-«Ингушэнергос» хьалхадояккх: лорадеш дола доазув из ЛЭП йолча моттиге, лакхера а, лохера а, иштта хи чура а дола доазув хул шинна оагIорахъара. РФ Паччахъалкхено 2009 шера саькура бетта

24-ча дийнахъа арабаьккхача Соцам тIа могаеш йола моттиг белгалгъяьй: ЛЭП лохе ши метр IкВ; 10 метр- 1-20 кВ лаьрхIа; 10 метр-ЛЭП 1-20 кВ; 15 метр - 35 кВ ЛЭП лаьрхIа; 20 метр- 110 Кв ЛЭП; 100 метр - хин юкъе ГIолла йола ЛЭП.

Цу белгалдаьккхача доазон тIа гIишлош хьалге бокъо яц, е из моттиг дIакъовлаш йола хIамаш цига Iомоассае йиш яц; нувхаш гулге а, цIи сага а, машинаш цига дIаоттае а бокъо яц. МоллагIа дола хьал тока компанеца чIоагIдаь хила деза.

Внимание: газопровод!

По землям Назрановского, Малгобекского, Сунженского районов и г. Карабулак РИ проложены магистральные газопроводы и газопроводы-отводы с параллельными кабельными линиями связи, обслуживаемые Моздокским ЛПУМГ ООО «Газпром трансгаз Ставрополь». Ось газопроводов на всем протяжении обозначена километровыми знаками, а пересечения газопроводов с автомобильными дорогами и водными преградами - километровыми знаками и знаками «Осторожно - газопровод», «Остановка запрещена».

Для обеспечения безопасной эксплуатации и транспортировки газа предусмотрены зоны минимальных расстояний согласно СНиП 2.05.06-85* до 350 метров в зависимости от диаметра трубы и охранные зоны шириной 25 метров в каждую сторону от оси газопровода согласно правилам охраны магистральных газопроводов. Вдоль подводной части газопровода охранный зона устанавливается в виде участка водного пространства от водной поверхности до дна, заключенного между параллельными плоскостями, отстоящими от оси газопровода на 100 метров с каждой стороны.

В охранный зоне магистральных газопроводов категорически запрещается производить всякого рода действия, могущие нарушить нормальную эксплуатацию трубопроводов либо привести к их повреждению, в частности:

- перемещать, засыпать и ломать опознавательные знаки, проводить земляные работы;
- открывать люки и двери ограждений узлов линейной арматуры, станций катодной и дренажной защиты, линейных и смотровых колодцев и других линейных устройств;
- разрушать берегоукрепительные сооружения, земляные и иные сооружения, предохраняющие газопровод от разрушения; устраивать всякого рода свалки, выливать растворы кислот, солей и щелочей; производить дноуглубительные и земляные работы;
- разводить огонь и размещать какие-либо открытые или закрытые источники огня;
- проводить работы с использованием ударно-импульсных устройств и вспомогательных механизмов, сбрасывать грузы;
- огораживать и перегораживать охранные зоны.

В зоне минимальных расстояний категорически запрещается:

- возводить какие-либо постройки, размещать стоянки, гаражи, коллективные сады с садовыми домиками, дачные поселки, жилые здания, отдельные промышленные сельскохозяйственные предприятия, тепличные комбинаты и хозяйства, птицефабрики, молокозаводы, карьеры, разработки полезных ископаемых;
- сооружать проезды и переезды через трассу газопроводов и газопроводов-отводов, устраивать стоянки автотранспорта, тракторов и механизмов, размещать сады и огороды;
- заниматься производством мелиоративных земляных работ, сооружением оросительных и осушительных систем;
- заниматься строительными-монтажными и взрывными работами, планировкой грунта;
- производством геологосъемочных, поисковых и других работ, связанных с устройством скважин, шурфов;
- заниматься содержанием скота и устраивать водопой для скота.

Перед проведением работ в охранный зоне и зоне минимальных расстояний газопроводов и газопроводов-отводов необходимо получить согласие и письменное разрешение на их производство в Моздокском ЛПУМГ ООО «Газпром трансгаз Ставрополь». Несоблюдение вышеуказанных требований может создать угрозу причинения вреда жизни и здоровью людей, а также имуществу физических и юридических лиц.

Адрес:
Моздокское ЛПУМГ:
363750, п/я №1.
Телефоны:
(886736) 2-60-06, 7-50-24;
Диспетчер (886736) 60-229.

Лица, виновные в механическом повреждении магистральных газопроводов, кабелей связи, средств катодной защиты, привлекаются к административной и уголовной ответственности в соответствии с действующим законодательством Российской Федерации.

Статья 167 УК РФ. Умышленное уничтожение или повреждение имущества.

1. Умышленное уничтожение или повреждение чужого имущества, если эти деяния повлекли причинение значительного ущерба, наказываются штрафом в размере до сорока тысяч рублей или в размере заработной платы или иного дохода осужденного на период до трех месяцев, либо обязательными работами на срок до трехсот шестидесяти часов, либо исправительными работами на срок до одного года, либо принудительными работами на срок до двух лет, либо арестом на срок до трех месяцев, либо лишением свободы на срок до двух лет.

2. Те же деяния, совершенные из хулиганских побуждений, путем поджога, взрыва или иным общественно опасным способом либо повлекшие по неосторожности смерть человека или иные тяжкие последствия, наказываются принудительными работами на срок до пяти лет либо лишением свободы на тот же срок.

Статья 168 УК РФ. Уничтожение или повреждение имущества по неосторожности.

Уничтожение или повреждение чужого имущества в крупном размере, совершенные путем неосторожного обращения с огнем или иными источниками повышенной опасности, наказываются штрафом в размере до ста двадцати тысяч рублей или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период до одного года, либо обязательными работами на срок до четырехсот восьмидесяти часов, либо исправительными работами на срок до двух лет, либо ограничением свободы на срок до одного года, либо принудительными работами на срок до одного года, либо лишением свободы на тот же срок.

Федеральный закон «О газоснабжении в Российской Федерации».

Часть 3 статьи 32. Органы исполнительной власти и должностные лица, граждане, виновные в нарушении правил охраны магистральных трубопроводов, газораспределительных сетей и других объектов систем газоснабжения, строительстве зданий, сооружений и сооружений без соблюдения безопасных расстояний до объектов систем газоснабжения или в их умышленном блокировании либо повреждении, иных нарушающих бесперебойную и безопасную работу объектов систем газоснабжения незаконных действиях, несут ответственность в соответствии с законодательством Российской Федерации.

Іам чура хий хувцара тІахьожам лоаттабу болхлоша

Султиганаькъан Йоакъап

Шахъарерча Іама доал деш, цун хьал теркал-деш, хан-ханнахьа боагІаш бола болх дІакхухь Шолжерча цу гІулакках бехкток-хамеча наха. Из хоам «Сердало» газетага бир шахъарерча администраце.

«Керттера декхар - Іама эшаш дола доал деш, цу чура хий цІена лоатта-дар. ЛаьрхІа цу гІулакха эшаш йола машин отта-ья, цу чура лаьтта, ца эша хІамаш дІайоахаш болх дІахьош латт. Из болх йи-стебаьлча, хина хьачу-да никъ хьабелларга Іам чу», - йоах хоамо.

Нагахьа цхьа цІаьхха хий айденна хатар хуле, гонахьара моттигаш хин кІалха ца яхийтара юкье доккха дакъа лоацаргда цу Іамо, Дала аьннадале. БІаьстан-ахкан ханаш-ка, чІоагІа бІарг тІаотташ, хоза хул Іам болча; бахархой, хьаьший тІалатташ беркате моттиг хул цох.

Илдарха-ГІалий тІара Мира оала урам овлангара тоабе лерхІ

Султиганаькъан Йоакъап

хьара администраце.

Илдарха-ГІалий тІара Мира оалаш бола урам тоабеш, балхаш дІадоладаьд. Из хоам «Сердало» газетага бир ша-

«Шахъара куц тоадара тІехьа кхеллача федеральни програм-мага ГІолла дІахьош беркате болх ба из. 300 метрага кхоа-

чаш бола урам тоабергба, асфальт билла, гІашлой никъ то-абаь, лампаш ехка, гІандаш дегІа, нувхаш чутувса яьшкаш оттаяь.

Бахархой дог гІоздаргдолча

тайпара тоабаш дІаоттабергба урам», - белгалдир шахъара мэре. Цул совгІа, дукха ца говш, керда балхаш дІадахьа лерхІ Цечой, Дьякова оалача ура-маш тІа.

Шолжерча ЦІеча партизаний урам тІа керда асфальт Іобиллар

Султиганаькъан Йоакъап

Шолжерча ЦІеча партизаний урам тІа, могоаш боацача наха дехар дарах, бархІ сантиметр сома болаш, керда асфальт Іобиллар, яхаш, дийцар «Сердало» газетага шахъара администраце.

«Тхо хьожаш да, наха дика шахъара хьалаш хьакхолла, вай берригача бахархошка уж кхачийта, дІахо а хьожаргда наьха вахара хьалаш тоаде», - аьлар Гумаранаькъан

Аслана, из вена хилар ший гІончаца Беканаькъан Халатаца цига деш лагтача балхашка хьажа.

Болхлой, говзанчаш 560 метр бІаьхача урам тІа болх беш ба, дика асфальт Іобуллар. ДІахо наькъаш дІа-юха ластачара моттигаш а тоаергья, дика а кхераме боацаш а никъ хургболаш.

Из да наьха вахара хьалаш тоадара хьадеш дар. Керда наькъаш, вахаре эша ГІишлош итташ шерашка ерригача республике ГІолла на-къайоалаш лагтаргья.

ГІалгІайчен Южне 120 моттиг йола берий беш хьалъе лаьрхІад

Султиганаькъан Йоакъап

Южнерча деша даха ха йоацача берашта лаьрхІа, 120 моттиг йола берий беш хьалъе лаьрхІад. Из хьалъе таро я республикан юртбоахама Министерствон оагІорахьара «Юрташ дегІаахар» яха пачахьалкхен программа хиларах, яхаш, дийцар «Сердало» газетага ГІалгІай Республикан ГІишлошгьяра Министерстве.

«Из хьалъяйтар ГІалгІайчен ГІишлон Министерство я, деррига ГІишлон балхаш дер «ЕВ-РОСТРОЙСЕРВИС-2010» яха фирма я. Контракт оттаяь яьлча, кхы тІехьа ца тотташ, ГІишлонхой болабелар лаьттан-цара балхаш де; хІанз укх сакъате, из болх ах баь баьннаб.

Укхазе болх беш я пхи техника, иштта лаьтта Іотеладеш

дола балхаш доалаш латт», - йоах хоамо.

Цига ухаргда 1,5 шергара 7 шерга кхаччалца ха яьнна бераш. Берий беша эшаш мел дола хьалаш хургда, мас-сайолча оагІорахьа уж дика дегІадоаладара. Цар хьехамчаша беш бола болх дикача боа-

рам тІа хилийтара эша хьалаш Іалашдергда. Физически а хьакьал долаш а уж хилийтара эша таронаш вІашагІоохкаргья. Берий беша иштта лаьрхІад, зІамагІа йолча группанна, къаьстта дола хьалаш хьакхоллаш, кийчо е.

Пачахьалкхено из проект

кхоачашье 167 миллион сом хьахьожодаьд. Белгалдаккха дезаш да Южнера вахара хьалаш тІехьарча шерашка тоалуш доагІаш хилар. Иштта укхазе хьалъеш латт 320 моттига лаьрхІа ишкол, хІаьта 2023 шера хьалъаьий ФАП.

Хиво юрта зе дергдоацаш, сунт тохаш боахк

ГІазданаькъан Ахьмад

Юрта хий чудувргдоацаш, сунт тоха болабенаб Йоккхача Ачалкхе. Дукха ха йоацаш, чухийддача догІан хиво дукха зе дир Ломоносова оалача урамерча бахархошта. Сунт хьалде эшаш дола ахча деннар ва Пачахьалкхен Думан депутат вола Татренаькъан Муслим. Цул хьалхагІа лаьтта, хий юхасоцаде низ ца кхоачаш дика сунт хьалде, гІо даьр а из вар.

«Хий чухийдда, нах халча хьале этталга дІаховшше, вай мехкадас Келаматанаькъан Махьмуд-Іаьлас тІадила декхар да из. Цу тайпара хІама кхы хургдоацаш бола болх хьабе, аьнна, соцам бир республикан кулгалхочо. Татренаькъан Муслимаца из гІулакх тохкаш баьхкача кхален кулгалхоча лаьрхІар, хий юхасоца-дергдола цхьаькха духьале хьалъе, аьнна. Карарча хана сунт хьалдеш къа-хьегаш боахк болхлой цу юрта», - дийцар «Сердало» газетага кхален администраце зарбан болх ле-лабераша.

Турпалхой йовргйоаца цѣраш

ЖІайрахъа кхале «Дагалоаттама беш» дІаййра

Газданаъкъан Ахьмад

ПалгІайчен ЖІайрахъа кхален Іалама хозача моттиге Лаъжге «Дагалоаттама беш» дІаййра, Сийлахь-боккхача Даймехка тІем тІа цаакхаш шоаш бицлургбоаца турпалал гойтача бІухой цѣраш тІайолаш. Из дийна дагалоаттама сурт оттаде дагадехар вар Лаъжгерча культуран цѣн кулгалхо Хутенаъкъан Іамархан. ПалгІайчен дикагІа болча къонгий, Ціхезача юртахой цѣраш малхайоах цу дагалоаттама улгаш тІа. Цун теш хилар «Сердало» газета корреспондент.

«Вай дегашка даим яхаргъя гІалгІай, Сийлахь-боккхача Даймехка тІема турпалхой цѣраш. Царех дукхагІар Даъхе баъхан долаш шой синош дІаделар цу тІем тІа, царна карагІдаъннар цаакхаш а дицлургда. ХІара шера вай дезду Коталон ди, цу тІема мугІарашка лаъгтараш дагабохаш. Вай доакхал ду царех, вайна сийрда кхоане йита дІабахача турпалхоех, царна карагІдаънначох.

ХІара гІалгІай фусаме чубера из тІом. Вай сий долча къонгаша шой дакъа юкъедихъар цунна, Котало йоакхаш, вай баркал оал царна из баъхан долаш.

Вай, ноахалгара ноахалга кхоачадеш, дІадала деза из сийдола гІулакх, царна довзаргдолаш, доаккхал дергдолаш, шой дашта карагІдаънначох. Цудухъа сий ду моттиг хургъя хІанзчул тІехъагІа «Дагалоаттама беш», - аьлар «Сердало» газетата, тхоца къамаьл деш, Хутенаъкъан Іамархана.

Из духъбала ший балхах чуйна воаллаш саг ва. Цун хьамсарча, лакхача моттиге уллача юрта, «Культура» яхача программанна чудоагІаш, дукха ха йоацаш, хьалдаьд культуран цІа. Цигарча къахъегамхошта кулгал деш ва ший гІулакх дика довзаш вола Іамархан; цо, хоза а хеташ, бу из болх. Культуран цІа вІалла хъа а дийлладацар, цо боккхача безамца цигара болх дІаболабеча хана. ПалгІайчен

лоаман кхале дегІайоагІаш хилара дика белгалла яр из. Мажита Іамархан волавелар тайптайпара проекташ, кхетаченаш кхоачашгъе, мехка дешар, культура дегІайоалае.

Кхоллама кхетаченаш, говзанч-хъехамаш, гойтамаш, концертш чакхдахар, тахан вахара боарам хинна дІаэттад Лаъжгерча культуран цІагІа; цо тІаоз туристий, бахархой безам. Къаьстта терко тІайохийт Хутенаъкъан Іамархана гІалгІай Іадаташ лорадара. Цо кулгал а деш, укхаза дІахъу Іадаташца ювзаена тайп-тайпара кхетаченаш, цар таро хулийт ПалгІайчен лоархІам бола тІехъале лорае. Кулгалхочун къахъегамца, ПалгІайчен лоамашкара культуран керда цІа, цу лостамагІа долча цига бахача наьха вахара овла хинна дІаэттар. Цига таро я хІара сага шийна хоза хеташ дола гІулакх Іомаде, шийна ховш дар дІагойта, къаман мах бола истори, Іадаташ дикагІа довза. Бакъда хІанз укх сахъате, шийна ма хетта из болх дІабахъа таро яц культуран цѣн кулгалхочун, хІана аьлча цига болх бергбола говзанчаш кІезига ба, хІаьта а дІахо ший болх тоабе лаьрхІа волча Іамархана догъйіккха хІама дац, кхоаненга сатувсаеш ва из, хьал дикагІаца оагІорахъа тоалургхиларах тешаш.

ХІанз дІайолаьл проект юртой цѣраш дагалоацаш хиларца ювзайир Хутенаъкъан Іамархана, халонех чакхъаьнна вай даьй бицбе йиш йоацаш хиларца, шой дика гІулакхаш юкъедахъаш баьха нах массаза а дагалоацаш хила безилга керте а лоацаш. Лаъжге «Дагалоаттама беш» хьаеллар, геттара дика хеташ тІаййцар юртхоша а культуран цѣн болхлоша а.

Сийлахь-йоккхача Коталон 79 шу дузаш дІахъоча, Даьхенцарча безама хетабаьча боламе дакъа лоацаш хилар Лаъжгера эггара зІамагІа бола, Ленинграде тІом лаьгтача хана, из моастагІаох лораеш хиннача Курскенаъкъан Ібрахіма Хьадриса вилий бераш.

Ціхеза шой даь-да дагау-

хаш, га дІайогІа бокъо йолаш хиннача зІамагІа цун вилий берашта новкъостал деш ше воаллаш, Хутенаъкъан Іамархана дийцар, 1941 шера Курскенаъкъан Хьадрис майсела бетта тІем тІа вехарах. Къона зІамсаг 554-ча тІема дакъа бІухо хилар. Сийлахь-боккха Даймехка тІом болабенначул тІехъагІа, из тІом беш вар Львове, Нева тІа латта шахъар лораеш из волча хана, СССР Лакхехъарча Совета Президиума Амарах 1942 шера цунна «Ленинград лораярах» яха майдилг елар.

«Эггара халагІа дар Курскенаъкъан Хьадриса 1943 шу, - яхаш дийцар Хутенаъкъан Іамархана. - Саькура бетта чов йир цунна, хІаьта тушола бетта цаькхача а чов ю, дІахо тІем тІа латта йиш йоацаш чоагІа...

1944 шера саькура бетта, ціхеза тІемхо беррига гІалгІай санна мехкахоаккх. Цул тІехъагІа 16 шу даьлча мара, ший хьамсарча юрта Лаъжге цІава таро хилац цун. Лоамашка ший къонгашца ахархочун болх дІаболабу цо, хьайбашца а лаьгтанца къахъегаш хул из. Иштта йоккха халонаш лайначул тІехъагІа, из кхелхар 1986 шера аьтинга бетта 12-ча дийнахъа, ший тІехъенна дика цІа юташ».

Укхаза дІаегІаца «Дагалоаттама беш» ягІа сомий гаьнаш дика дегІайоагІаргъя; лоамароша, дог а лазаш, царна дика доал а дергда. БІаьсти хъаьлча, сакъердалургда къаьнарча юрта Лаъжге бахача наьха.

Иштта безамца дІаегІаца гаьнаш тІа бІенаш дергда оалхазараша, чам болча кхораша, Іажаша гІадкхувларгда моттигера бераш. Иштта хургба денал, майрал гойташ тІема шерашка моастагІаох латаш лаьгтача вай доакъашхоех бола дагалоаттам. Дагалаттаргва Россетурпалхо Къоастой Ширвани, Чурнаъкъан Сулумбик, цар цѣраш а язъаьй «Дагалоаттама беш».

Къоастой Ширване га дІаегІар укхаза халкъа кхоллама цѣн исбахъаллен кулгалхочо АбдураковгІар Аьсета. «Со

чоагІа раьза я сай балха новкъосташта; иштта дукхача хана денз сайна дагалаьтта, сай даьвеший цІа кердаяккхарца ювзаенна уйла кхоачашгъе таро хиларах, - аьлар цо. - Тахан вай дІайоагІаш я Лаъжгера «Дагалоаттама беш», из вай бІаргашта гуш хьакхоллаш я, моттигерча культуран цѣн кулгалхо Хутенаъкъан Іамархан баъхан долаш. Из чоагІа лоархІаме гІулакх а да, цун хам бергба вай а тІехъа тІабоагІараша а.»

Къоастой Ширвани ваьв 1923-ча шера, массадолча хІаман хьисап долаш вар из зІамагІа волча хана, массаза цунна дагалаттар сигале. Хьехархоша а белгалдора из цу хІаман тІакхувш хилар, даим фецара кемаш дехкар цо, цун хІара зІамагІа миинг а белгалъеш.

Воккха хинначул тІехъагІа, Ширвани боккхача безамца аха ваьлар аэроклубе; цул тІехъагІа, тІом хьайча, цо яккхар Краснодарера тІема авиаце ишкол. Иштта, кІезиг-кІезига гІа боакхаш, кхаьчар из сигала бодача новкъа, хІанз-м из геттара сиха вар, моастагІаох сигале лорае.

ТІема гІулакх дІадоладир Устархана Ширване 1941 шера майсела бетта, дукха ха ялале Советски Союза тІабаькхар паччахьалкхен моастагІийфашисташ. Юхъанца из авиаце

полкашка амал деш хул, уж яр Саратове. Цига караерзайир цо Ил-2 оала тІема самолѣт лелаяра говзал. Цул тІехъагІа, из кхаьчар 64-ча тІема авиацен полке, цун даькъа командир волаш.

Авиаце воккхагІа волча лейтенанта амал деш хинна бІу дика дакъа лоацаш бар Курски дукъ тІа, Белоруссе, Прибалтике, Малхбоален Пруссе, Берлин йоаккхаш дІахъош хиннача операце. Ширване майрал, денал хилар хезадар ерригача фронтте, дукха ха ялалехъ цун наькх тІа дадаш дар тІема совгІаташ. Царна юкъе ТІема Цѣча Байракха орден, Цѣча Седкъа орден, І-ча, ІІ-ча дозала Даймехка тІема ши орден, иштта «Кѣнигсберг яккхарах», «Берлин яккхарах» йола майдилгаш.

«Сердало» газето яздаь ма хиллара, Сийлахь-боккха Даймехка тІом лаьгтача шерашка Къоастой Ширванена Советски Союза Турпал аьнна цІа елар, бакъда из тІехъагІа яйна дІаьлар лакхерча Іаьдала моттигашка, из дар Сталина бІехача Гюзаро, цхъаццадолча Кавказа къамашта доацар тІакхоллаш хиннача ханашца дувзаденна.

Ширвани цу бІун дикагІа вола лѣтчик вар, бехктокхаме ший дехкар кхоачашдеш хьаваоагІар из. 1943 шера, Курски дукъ тІа, вай Даьхен вахара хоадам беш бола исторически тІом дІаболабелар.

Мехка дикагІа болча лѣтчикашта юкъе, сигала беш болча тІема даькъ тІа цо гойтар шийна карагІдоалар, моастагІачун тІема техника йохаеш, лаьтта гІолла дІа ца йохийташ.

Прохоровка яхача юрта дукха латташ хинна моастагІачун танкаш йохаю цо. Цо ІІ танк, йокхий машинаш хІалакъю. Из духъала цхъа моттиг мара яц вай мехкахоачунна карагІдаьннар дувцаш, уж-м дуккха а хиннай.

Къоастой Ширвани говзанч-лѣтчик хиннав, из дукхача халонех чакхъаьннаш. Дукхача наха масал хилар цун деналах, майралах. Дукха тІема чоалхане дехкараш кхоачашдеш хиннав из тІем тІа.

Эггара халагІа йолча моттигера, тамашийна йола говзал гой-

10 КЪОНАХИЙ

Денал долча сага никъ

Сийлахъ-боккхача Даьймехка тѐма доакъашхочох дола дувцар

Гарчакханаькъан Сали

Ха сиха йода, бакъда тѐма шераша яь човнаш из дѐлабаьнна 79 шу дизача а ерзаш яц. Цар каст-каста дагайохийт шоаш, миллионаш байнача наьха дукхалца, де доацаш, каш доацаш бисарашца, турпалал гойташ лаьтгача советски салтечоа, эпсарашта дегѐгача сийленгашца, чурташца. Тѐмхой лар тохкараша шергара шерга дукхагѐла гучайоах цу тѐм тѐла байнарий цѐраш, Кавказерча тайп-тайпарча моттигашкара цар голаш оахкаш, уж сий деш, шоай хила ма доагѐгара долча каша дѐайохкаш. Из болх къаьстга а дика дѐлаху тѐма сийлен шахъар я аьнна цѐи тѐатехача Магѐлбике къахъегача Дзейтанаькъан Бесланеи цун къонача доттагѐлашеи. Тахан вай республике тѐма доакъашхочох цѐха саг – Медаранаькъан Мухъмад – мара висавац. Цун сий деш ба ѐаьдала болхлой, кагирхой, ишколалашка дешаш бола дешархой, хѐлана аьлча цар маьрша вахар бахъане, пхорчашта кѐлалха лийнна из, валарах ца кхераш. Дийнабараш санна дагабоагѐлаш хила беза вайна, тахан вайца боаца тѐма доакъашхой а. Царех дувцаш, яз деш хилар - из да цар сий дар, уж лоархѐлаш хилар. Вай мехкара тѐм тѐла баха нах эзараш хиннаб, царна юкѐе хиннав тахан са вуьца безам бола тѐма хана майралах а, машарерча хана хьинарах а визза хинна Атиганаькъан (Хамхой) Сосланбека (Сосе) Муса.

Муса ваь хиннав 1927 шера Ньсарен кхален Дошлакѐий-Юрта, нийсагѐла аьлча, Буро чу (Крепосте). Цун да наха воззаш, юрта лоархѐлаш саг хиннав, мурдий тѐмамада а волаш. Мехкаца дика-во декъаш, наьха дагара волаш, цар оагѐув хьаллоацаш, ваьха саг хиннав из. Цунна тешал деш да, цо Граждански тѐма юкѐе дакъа а лоацаш, кердача ѐаьдала никъ къоабалбаь хилар, герз бе а доаллаш, мохк лорабеш лаьтга хилар. Мусай нана Гѐлмистерча ѐалбаканаькъан (Тѐумхой) Калимат яхаш хиннай. Укхаз дагаух сона, ѐалбаканаькъан Жабраила Гѐлмистерча а берригача гѐлгѐлай мехкарча а ноаноех яздаь мугѐлараш:

«Ва тѐха ноаной, гѐлгѐлай
истий,
Ва тѐха беза йижарий,
Малагѐла хоржаргба аз
бустам
Диста низи хьинари...
Корта Ючу ца бохийташ,
Дог ца дуллаш дуненах,
Чакхдувл шо, тѐха ноаной,
кхийте

Вахарцарча халонех»

Ялх вошеи кхо йишеи хиннад цу цѐлагѐла хьадаьннараш. Советий ѐаьдала хьалхарча шерашка ваьча Мусай аьттув баьннаб дунен дешар деша а. Вай мехка хьалхара ишколалаш, интернаталаш хьалъеш, нах дешара, вахара сердалонна тѐлабийрза ха хиннай из. Кхьметтел лоамашка уллача Оалкама а кхаьча хиннай хьалкхеташ латгача маьлха зѐанараш. Цига лаьрххѐла кхалнаха хьайийлла дешара ликпункташ хиннай. Из хов вайна цу тайпарча Оалкамарча моттигашта хетаяь Озанаькъан Ахьмада 1933 шера язъяь хиннача «Сердалонга болх» яхача байтага гѐлла. Мусас цу юрта хьайийлла хиннача интернате 7 класс яьккха хиннай. Цу хана, хьехархо волаш, цунна хьехаш хиннав Марзбиканаькъан тайпан саг. Из ваь хиннав 1916 шера. Цун дезал карарча хана Ньсарерча Пионерски урам тѐла бах. Къона волаш, духхьал дешара тѐлакхийна ца ѐеш, юртой юкѐарча вахаре дакъа лацарца а воззаш хиннав Муса. Масала, Оалкама говраш хохакча моттиге, хьалха вена хиннав из, шийца къовсабенараш тѐхьабуташ.

Муса а цун дай а Хамхой тайпан хиннаб. Мишгта нийсденнад цар тайпан цѐи Атиганаькъан хилар? Вайна ховча беса, советий ѐаьдало бѐаьхий нах бохабеш шераш хиннад. Мусай даь-даь Зовли хиннав, цун воша – Зархмат. Цу хана уж Ньсаре баьхаб. Гѐзданаькъан цѐрахча урам тѐла цѐрмашина станци йола оагѐув цар доалахьа хиннай. Сона дагадоагѐлаш, цу урам тѐла чоагѐла хоза, къаьнарча хьисапе даь цѐла дар, ши гѐлат долаш. Со зѐламига волаш, Ньсаре эггара йоккхагѐла а

дикагѐла а йола аптека яр цу чу. Из цѐла Мусай даьй хинна цѐла дар. ѐаьдало дѐлаьккха, юкѐарадерзадаь хиннад из. Зовле цига тика а хьайра а хиннай, болх беш нах а болаш. Из бахъан долаш, кулак а ваь Буро тѐла дѐлавихьа хиннав из, цул тѐхьагѐла де доацаш вайна а вайнав. Цун тѐхье цигара Буро чу кхаьчай. Цѐхабараш Сипсой-Гѐлий тѐла а баха Юхайшаб. Буро чу эггара хьалха саг дѐла а велла, кашамаш хьадоладаьраш Хамхой хиннаб, цар тайпан кашамаш лоархѐлаш да уж тахан а. Цу заман чухьа хувцаеннай цар тайпан цѐи а, Атиг яхача шоай даь цѐрах дѐаязбенна хиннаб Зовле цѐн тѐла хьабаьнна нах.

Тѐм болабаллалца йолча хана, наха санна ков-карт, боахам лелабеш баьхаб цу цѐн нах. Хѐлама хьаде ѐема бола уж, хѐланз а хѐлама эшаь баьхабац. Дикка боккха дезал хиннаб Сосе: кхо воѐи ши йоѐи. Къонгий цѐраш хиннай Мухъмади, Ийсаи, Мусаи; мехкарий – ѐашати Раѐашати. Зѐламагѐла йола Раѐашат карарча хана йолаш я, из Яндаре ях, Галай тайпан сагага маьре а йолаш.

Сийлахъ-боккха тѐм хьайнача хана, цун воккхагѐвола воѐ Мухъмад тѐм тѐла ваха, аьнна, тѐлахьийха хиннав. Из ши сесаг йолаш, бераш а дезал а болаш воландаь, цун когаметга ше дѐла а язвайта, тѐм тѐла ваха хиннав Муса. Бакъда тѐхьагѐла Мухъмада дикка зулам доал цу моттигах. Набахта чувелла, 10 шу ха йоаккх цо. Эскаре дѐлабига аьнна кийчбаь латгача кагийча нахаца къамаьл де вена хиннав Даьдий Баьха. Из хиннад 1942 шера, моастагѐла Магѐлбикагара юхаьккхаваьча хана. Вай тѐм тѐла даха ловш дац, мохк лорабеш дац, во гѐулакхаш карагѐдувл,

яхаш, дувц; из иштга доацѐлгѐла дѐлахайта деза оаш вай лаьтга моастагѐчох лорадеш, аьнна, кагийча нахага тѐлахьехам баьб цо. Шоашка хьожаш, из чакхвоалача хана, Муса, ше дегѐла лакхагѐла ва алийтар духьа, хьалъайвенна хиннав кога пѐлгаш тѐла. Цун балам тѐла кулг дѐлла, Баьхас аьнна хиннад йоах: «Човнаш хул хьона, маьрша цѐла а воагѐла хьо, духха дезал а хул хьа».

Цун кулга пѐлгаш даьдѐлача йиса лар хиннай йоах тѐмхочун букъ тѐла. Цо кулг тѐха ва, аьнна, саг енна а хиннай цунга, тѐм чакхбаьнначул тѐхьагѐла. Тѐм тѐла волаш, иччархо (стрелок) хиннав вай мехкахо. Из хиннав 10-ча иччархой гвардейски дивизена юкѐе. Цо дакъа лаьцад Донбасс, Таганрог, Днепрпетровск, Курск яха шахъараш мукъайоахача. Дикка човнаш яь а хиннав из тѐм тѐла, къаьстга кога кѐоажош долча. Цул совгѐла цун дегѐгача валлалца лелаш 42-43 грамм хиллал йола герз кхийтта йиса аьшка гарг а яр. Из шийца дѐлайхьар цо бакъдунен чу. Цунца тѐм тѐла хиннача нахах цаѐ хиннав, вай республике (Нохч-Гѐлгѐлайче) Шолжа-Гѐлий тѐла ваьха Йодис, ховш ма хиллара цунна енна хиннай Советски Союза Турпал яха цѐи. Цу тайпара цѐи яла дагахьа, татрий къамаьх ва аьнна дѐаязваь хиннав Муса а, бакъда ше гѐлгѐла хилар къаьйладаь ца лайнача цунна из деза совгѐлат хьаьденнадац. Цу тайпара моттигаш, вай къамаьх болча наха тѐма совгѐлаташ хьа ца луш, духха нийслуш хиннай цу заман чухьа. Цѐхан юкѐа бѐухо санитарни цѐрмашина тѐла нийслу, хетаргахьа, из цу тѐла кхаьча хиннав човнаш яьчул тѐхьагѐла. Цѐха шу гаргга ха яьккхай цо

дарба деш. Лорашта новкъостал де а вѐаштѐхьадоал цун, верзаргахьа лестача. Бакъда цѐрмашин моастагий бомбаша йохайича, дѐлахо ший иччархой дивизеца волаш, беррига тѐм чакхбаллалца, мохк баккха баьхкарашта духьаллаьтгав из. Цул тѐхьагѐла, ший даь бахача фуьсаме цѐаваха мукъа ца луш (фу хургда цул халагѐла?), Казахстан Кустанайски областѐе Юваха вийзав цун. Цигарча Степановка яхача юрта бахаш хиннаб укхун дезал: да-нана, вежарий, йижарий. Цига юртсовете балха дѐаййца хиннав, дуккха тѐма совгѐлаташ долаш, цѐавена къона бѐухо. Цѐжа ший хургѐйолча фуьсам-наьна дезале нийсвенна хиннав Муса. Уст-нана хургѐйолча кхалсага аьннад, хала доахке а, дулх да вайга, сабарде, хѐлама дѐа гѐоргва хьо. Зѐламига саг из санна долча хѐламашга юхаозалуш воацаш, айхьаза хѐлама дѐаолаш хиннав. Дѐатѐаваха, пешка тѐла латгача яь тѐла ногѐлар хьалъайдаьд укхо, цу чу Ючухьежача, коартол мара хѐлама хиннаьц. «Дулх долча хана, юхавоагѐларгва со», - аьнна, дѐаважав хьаьша. Цу юрта вахаш хиннача цѐхан немцечун ши етт хиннаб, цѐжа мархаш доасташ, Мусас царех цѐха етт хьабаьккха, урс хьакхийта хиннад. Цига тѐлабаькка хин

наб Іаьдала (НКВД) болхло, бакъда Мусайна бехк ца беш, дІадийрзад из гІулакх.

Цу Іаттах дола дулх дахыйта хиннад цо, коартолаш кхехкаь баьгІачарна а. Цул тІехьагІа цъба ха аьлча, аз лакхе хьоахадаьча тайпара, цу цІагІа кхийна Хьоашаланаькъан йоІ хьаеннай цунга 1948 шера. 1932 шера яь из 5 шу зІамагІа хиннай ший марал. Муса ше хьажий мурдех хиннав, хІаьта цун фусам-нана БатІал-хьажий мурдех болча дезалера хиннай. Из хиннай Яндарерча Хьамида йоІ Лейла. Бахьас аьнна ма хиллара, цар боккха дезал хиннаб. Мусайи Лейлайи хиннад ялхайтта бер: итт кІаьнки ялх йиІиги хиннад уж. Цъбан сесага даь хиннад уж шедар. «Дикача кьонахчун цаІ мара хилац сесаг», - оалаш хиннад дезала дас. Уж миссел дола бераш хьалкхеде атта хиннадоацилга кхетаде хала дац. Нана-турпал яха цІи лелаеш хиннача Лейлайна а цун фусам-даьна а Іаьдало новкъостал деш хиннад. Таро во хиннаяц цу дезала, нанас хьайбаш леладеш хиннад, шозза вІаштІара даь цІенош хиннад; ялх фусам лакхе а ялх фусам лохе а йолаш. Дахча, кІор боагабе ца безаш, солаьркаца болх беш пешкаш хиннай.

Наьсаре газ 1973 шера мара кхачанзар дукхагІюлча моттигашка. Цар цІагІа телевизор, радио бІаргайяча нах цецбоалаш хиннаб. Цу заман чухьа бІарччаца урам тІа телевизор йолаш саг хилацар. Царга дешийта гІерташ, мехка накъаболаш нах хилийта гІерташ, кьахьегар дас. Цъабараша цІермашинаькъахой Буро тІара Интернационални урам тІа хинна интернат яккхар. ГІалгІашта юкье цига эггара хьалха деша дІаййцарех хиннав Дауд, цул тІехьагІа цига дешаш хиннав Хьасан а Іумар а. Цига деша дагІаца цъбан бера ворхІ сом мара доаде дезаш хилацар тІема доакъашхо. Царех нонагІбараш, шоай да санна, мехка сий а цун кхерам-зле а лораеш хиннаб, цъабараш хІанз а ба. Масала,

Хьасан гІалгІай «Даьймохк» яхача Халкьа Союза кулгалхо хиннав, Дауд Елецкера тІема-фецара училище яьккхача, вайцигарча аэропорте болх беш хиннав, Ахмадхан - Сипсой-ГІалий тІарча Іомабара центра керте лаьт-тав, из полковник ва, Бек-хан ФСБ полковник вар, цо болх бир моттигерча Совбезе, Руслан транспортни милице кьахьегаш хилар, Абабукар мировой судхо волаш, Москве кьахьегаш ва карарча хана. Царех 11 бер вай Сибирера цІадаькхачул тІехьагІа даьд.

1956 шера Іай, Мусайна бокъо енна хиннай Даьймехка ца а ваха, ший дезала фусам лаха, кІийле кийчье. Цу шера из цІаваогаІа ший уст-вешийца Хьоашаланаькъан Хьамида Мухьамадеи Аьлтий-Юрта ваьхача Малсаганаькъан Ахьмадацеи. Минводе Іубаьлча, цигара машин оттайийя, боагІа уж 13 шера бІаргаго таро ца хиннача хьамсарча мехка. Уст-воша цІермашина станце склада заведующелла балха а оттавийя, юхавода из дезал цІабоалабе. Цул тІехьагІа, 1957 шера, ше а балха вода цу станце, товара хьайидеш а дІателаш а волча сага дарже. Вагонаш хьаяьк-кача, уж эза а эзе, дІаязье езар цун. Кхьметтел юххе йоаллача элеваторе хьадахьаш дола кІа а цунга гІолла чакхдаь-ле, дІачудодар хьара. Цига цо кьахьегача юкьа виь хьаким хувцавенна хиннав. Шолжа-ГІалий тІа деша вагІаца хана, со каст-каста нийслора Наьсарерча цІермашина станце. Доккха ков дар из. Цига яр товараш кхухьа вагонаш сувца моттиг, цар чу хулар цемент, жагІа, ардакх, шифер, царех тарра кхьдараш. Цу коа рельсаш тІагІолла лелаш хулар лаккха «П» яхача алапа кеп йола цІарацІур; дехьагІа яр мухь тІаййбу (багажни) от-делени, милици, наькъахой зал, кассаш, кхьдараш. Цига хийла бІаргаго йиш яр балхах воалла тІема ветеран, цул совгІа дуккхача цІайшта хета-ьяьча кхетаченашка го йиш яр тІема цІерах чакхваьнна саг. Кхьча тІема доакъашхошта

юкье белггала хулар из, хІана аьлча цо леладора вай даьй ІаьдалагІа хьадаь чокхи, бутамаш, шалта, элтара кий. ХІанз а кІайяланза модж йолаш вар наьсархо, сона гуча заман чухь, цо хьахайтар из хана дукха воккха воацил-га а, тІем тІа водача хана гет-тара кьона хиннилга а.

Ше Сибре Іовигале ваьхача моттиге кхачар из цІавеначул тІехьагІа. Хьалха Энгельса цІерагІа хинна урам хІанз Хамхой Махьмада цІерагІа ба, из а вар тІема доакъашхо хинна саг. «Со жуковец ва» оалаш хиннад Махьмада, тІема шераш дувцача хана, хІана аьлча Жуков Георгий керте лаьтча эскаре хиннав из тІема хана. Тахан цу урам тІа 70 совгІа Хамхой дезал бах. Царна юкье ба Мусай кьонгаш а кьонгий дезалаш а.

Муса дикка ха яха волча хана а, бегаш безаш, сакьер-дама, салаІара тІера хиннав. Ловзарга халхавала а, наха-ца безаме ха яккха а ховш саг хиннав из. Укхаз дагаух цун вахарера цъба моттиг. Коталон денна хетаь парадйолаш, Шолжа-ГІалий тІа баха хиннаб Наьсарера тІема доакъашхой - верригаш а 14-15 саг. Цу хана Муса 1-ча группан чувоагІа залапхо хиннав. Цига бІаь метр бовда безаш яхьаш хиннай, царца ведда хьалхаваннав тІема доакъашхо. Из дІахайча, 1-ра группа дІа а якккха, залапхочун 2-гІа группа лу цунна. Из дикка Іаткьаш хиннад цун луш хиннача пенсена.

Къаьстта лерхІам беш хиннав из, эздел долча наьха. Цунна тешал деш я укх тайпара моттиг. Сурхо тІарча ветераний салаІара цІагІа хиннав Сосе Муса ший воІаца Даудаца, виий-воІаца. Цу хана цун 91 шу даьнна хиннад. Цига хиннав бІаь шерал тІехваьнна Мусай хьехархо хинна Марзбиканаькъанвар (из 104 шера ваьхав). Кьоано-чо хавтгад Даудага, ер кІаьнк хьанав, аьнна. Вокхо, из ший ва а ца оалаш, Мусай виий ва аьнна хиннад. Из дІахезад тІема доакъашхоца. Ший

хьехархо хинна саг дІавахаца, Мусас аьннад:

- Дика аьлар Іа. Цудухьа аз ер 5 бІаь тума лу хьона.

Из ахча шийна цІоагІа на-кьадаьлар, яхаш, дувц хІанз а тІехьа Дауда.

Мохк моастагІох мукъабо-аккхаш, садехка майрал гой-таш хиннача Мусайна дукха а деза а тІема совгІаташ ден-над. Царех я Сийлахь-бок-кхача Даьймехка тІема 1-гІа лоархІам бола орден, 3-гІа лоархІам бола Сийлен орден, 3-гІа лоархІам бола Кьахье-гама сийлен орден, Жукова цІерагІа майдилг, кхь-яраш. ЦІермашина станце баьча балхара пенсе вахавар из, бакъда цул тІехьагІа а, ше геттара кІалвиссалца дІахо болх беш хилар. Цъбайолча хана зІамагІа болча кьонгаша а гІо-новкъостал дора цунна. Масала, 12-13 таьрахьх лат-таш йола вагоний номераш дІаязье атта дацар воккхача сага, уж дІаязье а вагонаш озача хана а кьонгаша гІо дора даьна.

Кхозза ХьажІа ваха-вар Сосе Муса, эггара хьал-ха водача хана из 80 шерал тІехваьннавар.

Ше лела могача хана, хІара шера тІема парадашка ухар из, Коталон ди 9 май дезде-ча хана. Эггара тІехьара из хинна кхетаче 2013 шера МагІалбике хилар, цига вор-дингаш чу вагІаш вар из, дика лела цамогаш хила-рах. Кхы а цъба шу даьлча, къаьстар из вайцара. Атиганаькъан Муса кхелхав 2014 шера, Дауда яхачох, ший 94 шу даьннача хана. Мусас, ше 1924 шера ваьвале а, кхо шу ха тІагохийта хиннай йоах воІа. ХІаьта цун фусам-на-на Лейла цул 9 шу дукхагІа яьхар, из вайцара къаьстар соахка май бетта, ший 93 шу дизача хана.

Мехкахошта а кьонгашта а вицІуц тІема ветеран, из да-гавохийташ да мехктохкама музеера цун вахара наькъа-ца дувзаденна каьхаташ, сур-таш, цо леладаь гІулакхаш, Дауда пІелгах боалла даь хинна гІоз.

Суртанчий музейе, Коталон ди долаш, говзанч-хьехам хургба

ГІазданаькъан Ахьмад

Коталон ди хь а т І а д о а г І а ш , ГІалгІайчен исбахьален искусствай Паччахьалкхен музейе говзанч-хьехам дІахьоргба цІайга кийчо яра лаьрхІа - цига хьадергда наькх тІа доахкаду маьхий (брошкеш), царца цъхьана цІайна дэздара ш санна дувзаргда михьигаш (гвоздикеш) оала зизаши Георгиевски зигаши. Цу балха тІахьожаш хургья кулгаговзал йола искусствай говзанча Хазанаькъан Марет.

«Цига дакьа лоаца-раш Іомалургда фоа-миран оалача хІамах наькх тІа доахкаду маьхий хьаде, цу материалах яьча хІаманна атта басар а дулу, дика хозде а таро хул. Михьигаш Сийлахь-боккхача Даьймехка тІема турпалхой дагалоаттама хетадаь да, моастагІачунна духьаль-этта цар якккха котало йиццаяра дІахьош да из», - аьлар «Сердало» газетага ГІалгІайчен ИЗО Паччахьалкхен музейе.

Кхетаче дІаяхьа лерхІ, маьстала бетта 7-ча дийнахьа 14 сахьат 30 минут яьлча. Хазанаькъан Марета дІахьош бола говзанч-хьехам «Пушкина карта» яхача федеральни программанна чубоагІаш ба, цига дакьа лаца безам болчар таро я шоай начІал гойта.

Говзанч-хьехам юкье дакьа лоацаш мел волчун бокъо я, шоашца наькх тІа доахкаду маьхий дІадахьа, шоай гаргарча наха дала е цІай долча дийнахьа шоашца леладе.

Кхел-рузкъя доацаш хлама хилац

Вай мехкахочун вахара наькъях

Тарчакханаькъян Сали

Боккхача наха оалаш хезад сона, «кхел-рузкъя доацаш, хлама хила йиш яц». Духъял вай къаман хинна а йац цу тайпара вахарцара уйла. Кхыча къамаша а оалаш да, хъай кхолламах дла ма ада, кIалхарваргвац хьо. Вешта аьлча, хьона дунен чу воагIаш язды хинна хлама, кхоачаш ца хулаш, дуса йиш яц. Цъаболча вай мехкахочта-гIалгIашта кхоллача хана дуне довзаш, мехкаш тохкаш, бе-беча моттигашка къахьегаш хилба, аьнна, яздычох тара да. Вай зIамигача къамах бола нах тахан ца кхоачаш моттиг яц вай мехка а цул араха а. Уж бах Америке, Бельге, Франце, Англе... Цар шоай вахар дилла моттигаш ювдачул аттагIа да, цар из цадиллараш ювдаш. Шоаш дла мел кхаьчача къахьегаш, тайп-тайпарча вахара доакъошца, гIулакшашца бувзабенна хъабоагIа уж. Вай къам къахьега, халонаш ла Iема да. Цудухъа хъарамча хIаманца баха гIерттараш, хIилланца рузкъя Iоаде гIерттараш кIезига корабоагIаргба цун юкье-ра. Росси оалача доазонашк болх беш, доккхий хIаманш карагIдийнна нах ба царна юкье. Духъял лоаман мехка къахьийга ца Iеш, цар шоай цIераш дIайовзийтай цун эггара гаьнагIа йолча моттигашка а. Царех цаI вувца лов сона тахан укх сай йоазонца.

МоцагIа Шолжа-ГIалий тIа газета редакце балха хиннача цъан кхалсага аьнна дешаш дицлуц сона. «Со маIа саг валаре, рузкъя лохаш, дунен чугIолла леларгъар со», - аьлар цо. Сона хеташ, цу тайпара уйла йолаш хиннав вай Сибре дигале Пригородни кхален Гадаборшакъонгий-Юрта ваьхача ТIоаршхой Ахьмада воI Мухьмад а. Бакъда цу сахьате дуккха ахча а Iоада, дунен хозалах бIаргтохаш, сакъердаш лела лаьрхIа хиннавац из. Къа а хьегаш, хьоцарца даьккхача рузкъях сискал яа дага волаш ваьхав, къона волча хана денз.

Мухьмад ваь хиннав 1952 шера ТIоаршхой Ахьмадеи Патанакъан СаIад-молла Хьалиматеи дезале. Вай мохк бохаба-

ле, дунен дешар дийша саг хиннав дезала да Ахьмад. Из, цун тIехьенаша яхачох, мехкдаьт-та институт якккха хиннав. Цу хана из яккха а цига деша отта а мел хъаькIал долаш, дукха хIама ховш, дика дешаш хинна хила вийзав вайна массанена ховш да. Каьхата мотт ховш а дукха нах хиннабац вай къаман юкье, институт яккха меттел. Мохк бохабаьчул тIехьагIа из а цун дезал а кхоач Казахстан Акмолински областа Бестюбе яхача шахьар тIа. КIор боахача шахташка болх беш хиннав из цу гаьнарча мехка. Укхаза дIадолалу Ахьмада фу. Эггара хьалха цар дезале хиннав воI Мухьмад. Цул тIехьагIа кхы а кхо йоI: Лида, Лиза, Лема; виь воI: Муса, Борис, Батарбик, Джабраил баьхкаб дунен чу. Кхыча дешашца аьлча, боккха дезал хиннаб Ахьмадеи Хьалиматеи, бархI берах латташ. Карарча хана, хала хете а, къонгех цъа Муса мара висавац, мехкарий берригаш болаш ба. Хетаргахъа, цар дезале керттера лоархIаш хиннараш доккхий боахамаш, говрий-доахана Iулаш, рузкъян ганзаш хиннаяц; хъаькIале хилар, дийша хилар хиннад цар дукхагIа кьердаш хинна хIама. Цудухъа цу дезале мел кхийна кхал а маIа а саг лакхара дешар дийша хиннав. Из деррига даьгара хъадоагIаш хиннад аьнна хет сона, ше санна дийша хилар ловш хинначох тара ва Ахьмад шийна тIехьадоагIа ноахал а. МаIача наха тайп-тайпарча халкъа боахама доакъошка къахьийгад шоай хана; хIаьта цу цIагIара кхалнах, шоаш дийша бале а, дукхагIа даькье шоай хьинар дезал кхебара дIалуш баьхав, юкь-юкье цъацца балхаш леладаьдале а.

Вай Сибрера цIадаькхачул тIехьагIа, Буронна дукха гаьна йоацаш иллача Южни яхача моттиге баха совц цар дезал. Ишкол а цига якккхай цар. ХIаьта из якккхачул тIехьагIа, воккхагIа вола Мухьмад, цъан хана ший дас санна, мехкадаьт-та институт якккха ловш хиннав. Бакъда цига деша отта дика гаьна ваха везаш нийсденнадар. Шолжа-ГIала из вахача моттигера 110-115 километр гаьна уллар. Эггара юхегIа йола мехкдаьттан институт цига мара яцар. Из ваьхача ХIирий республике цу тайпара дешар дешаш йола моттиг хиннаяцар цIаккха а. Бакъда Мухьмад уйла кхоачашийлц-ца дIагIертача нахах саг хиннав, цудухъа вIалла бIа ца къожабеш, вода из цу хана ший къаман столица хиннача Шолжа-ГIалий тIа. Сона а дагадоагIаш, цу институте баха ловраш дукха бар вай мехка, цига чакхвала геттара хала а дар, хIана аьлча дикагIа йола ишколаш чакхъаьх, дай боккхий хъакимаш бола кагий нахи мехкарийи хулар, цигарча факультеташка дIаовтта безам болаш. Цудухъа муIарерча гIалгIай зIамигача сага дуккха халонаш нийслора, цига деша

отта дагадохарах. ХIаьта а Мухьмада аьттув боал М. Д. Миллионщикова цIерагIча, къаьнарча а мехка дика лоархIаш йолча а института промыслови оалача факультете деша отта. Атта дарий даьна, ворхI дезалхо кхаба а воIага дешийта а. Из атта дар яхар чоагIа саг хила веза. Тахан дунен пада баьржача хана а, доккхий алапеш, тIабагIаш толашагIа йола машинаш, чубахаш гIалаш санна доккхий ценош долча хана а, дика хало озаргъя бархI бер кхедеш воаллача сага, къаьстта а царга дешийтача заман чухъа. Цу тайпара дукъ тIалаьттад аьнна хет сона бувдача дезала даьна. Арахъара хьатIабаьхка дукха студенташ хулар Шолжа-ГIалий тIа, къаьстта гаьнара хъаухаш бар гIалгIай кхаленашкара а нохчий лоаман юрташкара а кагий нах, мехкарий. ХIара дийнахъа цIааха вIаштIехьадалацар; е Iуйрийна Iокхачале дешара тIехьавусар, е геттара кIаьдвора цу гIулакхо, е ахчан кхоачам дика хилацар. Бахъанаш дукха дар. Къаьстта цIа а лаьца Iохайча, дика зе хулаш хIама дар из. Цудухъа дукхагIа бола студенташ общежитие бахар. Мехкадаьтта института общежити шахъара юккье, эггара хозагIча моттиге яр. Революцен баьччан В. И. Ленина цIерагIча урам тIа, «Родина» яхача кинотеатра хьалхашка яр из. Гаьна йоацаш, «Нохчий гастроном» яр, наькIал дехъавала мара ца везаш, кафе яр, деша дIаваха массехк тайпара транспорт лелар: автобус, троллейбус, трамвай, и. кх. дI. Цу чу чуваха вийзавар са, цъан сагах хьета дагахъа. Сатийна а дукхагIбараш кагий нах бахаш а моттиг яр из. Цу чу ваьхав ТIоаршхой Мухьмад, ше дешаш якккхача хана. Саготделча общежитие наIарга дIааравала мара везацар, цига гургдар шахъар тIара деррига вахар: кино болхараш, сарахъа балхара цIабоагIараш, шурий кхабилг яхъаш воагIа къоано, проекташ чуйоахка ботт бебоалла зIамига саг е йоI, ашарий училищера боагIа дахчан пандараш, чоьндаргаш, гатараш дола кхувш боагIараш. КIезига IозгIаваьлча, милице поликлиника а, милици чуйола опорни пункт оала моттиг а яр. Бийсан милицен глончий бола дружинникаш гуллора цига, бокъонаш телхаеш нах бий хьожаш лелар уж тоаба йийя. Хийла иштта лела вийзар са а, айса цига дешаш якккхача хана. Мехкадаьтта институте мел багIа тайп-тайпарча кхаленашкара кагий нах бовзар сона цу заман чухъа. Мухьмад а вовзаргвар, нагахъа санна цъа хIама нийсденнадецаре. Из дийша ванна, балха дIавахача шера, эттар со шахъар тIа деша. Цудухъа вIашагIкхета, довза таро хиланзар тха цу ханарча вай столице Шолжа-ГIалий тIа.

1975-ча шера, институт якккха ваьлча, гаьнарча Камчатке къахьега дIахьожавайт цо ше. Уж ханаш дагалувдаш,

цунца деша ваьгIача, из дика вовзаш хиннача вай республике цихезача гишлонхочо Чакхенаькъян Iаддал-Керма Билана йоах: «Дувца безам ба са тхоай новкъостях, тхоца цъан курсе дешаш хиннача ТIоаршхой Мухьмадах. Из вар 1952 шера Кустанайски областа Рудни (?) яхача гIалий тIа ваь. Аз мо 1975 шера мехкадаьтта института промыслови факультет якккха вар из. ХIирий мехкарача Пригородни кхалера вар из. Цун тайпан цIи ТIоаршхой яр, бакъда цун варах дола тешал хьалуча хана, гIалат даьчох тара дар, эрсий метгала Торшкоев аьнна дIаьзвав вар из. Цун доттагIал дар Пхьилекъонгий Махьмад-Салеца. Уж шаккха а мехкадаьтта института общежитие вахар. Лакхарча дегIара волаш, куц долаш, сакъердаме хIама дезаш, дегIаца низ болаш, унахцIена саг вар из. Цо, хьалхарча курсе дешаш волаш, касткаста оалар, дийша ваьлча Камчатке ваха безам ба ший. «Цига, «Волга» яха машин эца ахча а даьккха, тIаккха лакхача берда тIара ахка йохийтаргъя аз из», - яхаш, бегаш бора цо. Институт якккхача, балха дIахьежабу ха тIакхоач, ерригача Союзе гIолла дIаболхар уж шо-шоай балха говзалга хьежжа. Дешара оценкаш толашагIа яраша, болх бе

дикагIа йола моттигаш хоржар. Мухьмада оценкаш тIехъаьнна дика яцар, цудухъа Камчатке ца кхача мегаш вар из. Цига баха ловраш дукха бар, алапеш доккхий хилар бахъан долаш. Мухьмада цъа килловзал юкье-яккхар цу гIулакхача ювзаенна. ТIехъара лекци чакхъаьлча, хьехархо чура дIааравоаллаше, массанега шо-шоай моттигашка Iе, аьлар цо. «Нагахъа санна Камчатке болх бе шух саг дIаьзлойя (моттигаш кIезига яр цига), гIулакх соца хургда шун», - аьлар Мухьмада. Спортсмен веце а, дегIаца низ болаш вар зIамига саг. Цо тесса кхерам бахъан долаш, цу моттиге балха ваха саг дIаьзвеннавацар.

Промыслови факультете дешаш хиннараш, дукхагIа даькье, эрсий кагий нах бар. ГIалгIай вIалла бацар цига. Вайнаха дика лоархIаш факультет яцар из, бакъда гишлонхой факультете деша отта ловраш дукха хулар, хIана аьлча беррига вай къамах бола нах цига деша баха гIерттар. Цу хана къаьстар тха наькъяш. Со балха дIахьожавир Пскове, цигара эскаре гIулакх де вахар. ХIаьта Мухьмад, ше лийрхIача беса, Камчатке кхаьчар. Цул тIехьагIа кхы бIаргадовнзар тхо. 2022 шера «Вай йовхъамаш» яхача

